

УДК 338.2:620.9(477)

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА: ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ, ПОШУК ШЛЯХІВ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ТА ЕФЕКТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Світлична В.Ю.

Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Рубанка В.М.

Держенергонагляд, м. Київ

Досліджуються питання визначення сутності поняття «енергетична безпека», співвідношення понять «загрози» та «ризиків». Висвітлюється перелік загроз і ризиків вітчизняного енергетичного сектору економіки. Аналізуються аспекти законодавчого та інституційного забезпечення держаної політики у сфері енергетичної безпеки України. Розкривається перелік індикаторів оцінки енергетичної безпеки. Узагальнюються основні заходи забезпечення енергетичної безпеки.

Ключові слова: енергетика, енергетична безпека, глобалізація, загроза, ризик, Держенергонагляд, індикатори оцінки.

Постановка проблеми. Рівень національної безпеки та стабільний економічний розвиток кожної держави значною мірою визначається надійністю її енергетичного забезпечення та якісною роботою енергетики. Впливаючи на діяльність інших секторів економіки, енергетичний

комплекс грає надзвичайно важливу роль для життєдіяльності всієї держави.

Сучасні міжнародні процеси різкого загострення проблем боротьби за енергетичні ресурси актуалізують питання розробки ефективних заходів забезпечення енергетичної безпеки та

мінімізації ризиків і загроз цих процесів. Виникнення ризиків енергетичній безпеці і енергетичній стабільності зумовлено нерівномірністю в забезпеченні всіх країн світу енергетичними ресурсами (вугілля, природний газ, нафта). Що, в кінцевому рахунку, призводить до вразливості економічних систем цих держав та регіонів.

Отже, забезпечуючи високий рівень енергетичної безпеки кожна держава отримує можливість зміцнювати свої національні інтереси та стійкий розвиток. Немаловажним при цьому виступає пошук рішення наявних енергетичних проблем та урегулювання кризових ситуацій і на глобальному рівні.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій. Актуальність досліджуваних питань з енергетичної безпеки підтверджується значною кількістю наукових матеріалів таких вчених та експертів у галузі енергетичних питань, як: Г.В. Бондаренко, Ю.В. Дзядикевич, М.Г. Земляний, В.І. Мунтіян, І.В. Плачков, А.В. Прокіп, С.М. Сендеров, А.І. Шевцов та ін. [2; 4; 13; 16; 25-26; 30].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Тим не менш, сучасний стан енергетичної безпеки країн світу вимагає пошуку нових підходів до визначення її змістовного наповнення та виробки основних заходів її забезпечення.

Мета статті. Метою роботи є дослідження основних аспектів розгляду сутності та шляхів забезпечення енергетичної безпеки підприємств.

Викладення основного матеріалу. Економічна категорія «енергетична безпека» розглядається численними фахівцями з енергетичних питань, при цьому її сутність іноді висвітлюється з кардинально різних точок зору, надаючи енергетичній безпеці недостатньо обґрунтований і істотно різноманітний економічний зміст. Використовуючи результати досліджень [2; 6; 7; 9; 10-20; 26; 29; 32; 35-37; 39] спробуємо систематизувати існуючі визначення енергетичної безпеки (табл. 1).

На нашу думку, найбільш доцільним під змістом категорії «енергетична безпека» розуміти: стан захищеності економіки, суспільства, держави, регіону від наявних і потенційних дестабілізуючих загроз і ризиків енергетичного характеру шляхом сталого функціонування енергетичного комплексу, диверсифікації джерел постачання енергоресурсів та впровадження інноваційних технологій розвитку нетрадиційної енергетики.

Виходячи з результатів досліджень [1, с. 41; 26, с. 523] енергетичну безпеку можна охарактеризувати відповідними факторами: здатністю паливно-енергетичного комплексу забезпечувати достатню пропозицію економічно доступних і

якісних паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР); здатністю економіки (як системи споживачів ПЕР) раціонально (дбайливо) витратити енергоресурси і відповідно обмежувати свій попит; досить високим рівнем стійкості систем енергетики і паливно-енергетичного комплексу в цілому до впливів від реалізації потенційних загроз безпеці, а також стійкістю сфери енергоспоживання до дефіцитів і порушень енергопостачання, викликаними цими загрозами.

Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) [17] провели аналіз діючого в нашій країні законодавства та інституціонального забезпечення державної політики з енергетичної безпеки. Законодавче забезпечення державної політики з енергетичної безпеки представлено наступними нормативно-правовими актами: Стратегією національної безпеки Укра-



Рис. 1. Показники оцінки енергетичної безпеки

Джерело: розроблено автором за джерелом [17]

Таблиця 1

Перелік існуючих підходів до визначення сутності категорії «енергетична безпека»

1-ий підхід	стан захищеності інтересів (національних, державних, суспільних) у енергетичній сфері [5, с. 55; 6, с. 12; 15, с. 23]
2-ий підхід	стан захищеності громадян, суспільства, економіки від загроз незадовільного енергозабезпечення [2, с. 1; 10, с. 13; 13, с. 19; 26, с. 523; 29, с. 5]
3-ій підхід	стан систем енергозабезпечення (зокрема ПЕК) у різних умовах [8, с. 7; 11, с. 2; 16, с. 7; 30, с. 17]
4-ий підхід	безперервна фізична доступність за ціною, яка є прийнятною з точки зору дотримання екології [12, с. 3]
5-ий підхід	здатність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне і достатньо обґрунтоване енергозабезпечення економіки і населення, а також гарантоване забезпечення можливості керівництва держави у формуванні та здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики, без надмірного зовнішнього і внутрішнього тиску в сучасних і прогнозованих умовах [9, с. 4; 22, с. 1]
6-ий підхід	у вузькому розумінні – як незагрозований рівень залежності країни від зовнішніх постачальників енергоресурсів, який забезпечує функціонування національної економіки та її енергетичного сектору від можливості зовнішнього політичного тиску; у широкому розумінні – енергетична безпека охоплює всі сфери життя людини, з якими пов'язана енергетика [25, с. 11]

Джерело: розроблено автором за джерелами [2; 5; 6; 8-11; 13; 15-16; 22; 25-26; 29-30]

їни, Енергетичною стратегією України на період до 2030 р., Законом України «Про електроенергетику», Законом України «Про нафту та газ», Законом України «Про трубопровідний транспорт», Законом України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», Кодексом України «Про надра», Законом України «Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період» [29; 7; 19; 21; 23; 18; 20; 24]. У свою чергу, інституціональне забезпечення державної політики з енергетичної безпеки здійснюють: Президент, Верховна Рада, Рада національної безпеки і оборони, Кабінет міністрів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України є головним органом у забезпеченні реалізації державної політики в електроенергетичному, ядерно-промисловому, вугільно-промисловому та нафтогазовому комплексах. Важливим суб'єктом забезпечення енергетичної безпеки виступає Державна інспекція з енергетичного нагляду України. Держенергонагляд є невід'ємною ланкою всього технологічного ланцюга з виробництва, перетворення, передавання, розподілення та споживання електричної і теплової енергії, що є однією з умов забезпечення надійного та безпечного енергопостачання споживачів та забезпечення енергетичної безпеки держави [17, с. 23].

Проаналізуємо, що саме несе загрозу функціонуванню енергетичного сектору. Автор книги «Енергетика: історія, сучасність і майбутнє» І.В. Плачков (міністр палива та енергетики України у 1999 р. та 2005-2006 р.р.) під поняттям «загрози енергетичній безпеці» розуміє події короткочасного або довготривалого характеру, які можуть дестабілізувати роботу енергокомплексу, обмежити або порушити енергозабезпечення, призвести до аварій та інших негативних наслідків для енергетики, економіки та суспільства [16, с. 23]. До переліку основних типів загроз енергетичній безпеці відносять [16, с. 33; 31, с. 14]: економічні, соціально-політичні, техногенні, природні і управлінсько-правові загрози.

Важливим аспектом аналізу загроз енергетичній безпеці є ідентифікація наявних та потенційних загроз і ризиків. Іншими словами, встановлення місця, часу, частоти, форми та особливостей їх прояву, а також оцінка наближення їх величини до критичного рівня. У кіль-

кісному виразі цей інформаційно-аналітичний матеріал можна представити системою показників, так званих індикаторів енергетичної безпеки. Порівнюючи фактичне значення індикаторів з нормативним (критичним) рівнем отримуємо можливість регулювати управлінські дії із забезпечення належного рівня енергетичної безпеки. Вже згадані у статті фахівці НІСД [17] в якості критеріїв оцінки енергетичної безпеки України пропонують використовувати наступні показники (рис. 1).

Загострення та глобалізація ризикових факторів функціонування енергетичного комплексу країни обумовлює необхідність раціонального управління ними та зниження ступеню ризику до допустимого. А це, у свою чергу, дозволить ефективно здійснювати заходи із забезпечення енергетичної безпеки країни. Базуючись на результатах досліджень [29, 4, 3] основними заходами забезпечення енергетичної безпеки виступають:

1) розробка, реалізація прозорої, дієвої нормативно-правової бази функціонування всіх галузей енергетики (координація та контроль за діяльністю державних енергетичних систем, атомної енергетики, природних монополій);

2) посилення боротьби з тіньовою економікою;

3) гарантованість і контроль з боку державних органів виконавчої влади та місцевих органів самоуправління щодо надійного енергозабезпечення всіх галузей економіки;

4) створення загальнодержавного фонду енергозбереження;

5) суворий облік та контроль за енергоспоживанням в економіці.

Висновки і пропозиції. Досліджені в статті питання підтверджують необхідність організації в нашій державі консолідованих дій із мінімізації ризиків та загроз функціонування енергетичного сектору України, а також розробки єдиних методичних критеріїв оцінки стану енергетичної безпеки. Оцінка дозволить визначити пріоритетність визначених варіантів розвитку енергетики з позицій забезпечення енергетичної безпеки. У свою чергу, забезпечення енергетичної безпеки сприятиме: досягненню інтенсивного економічного зростання, зміцненню конкурентоздатності країни, підвищенню енергоефективності економіки та рівня життя населення, а також мінімізації негативного впливу енергетичного сектору на навколишнє середовище.

Список літератури:

1. Бараннік В. О. Енергетична безпека держави: обґрунтування основних складників, залежностей та взаємозалежностей / В. О. Бараннік // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 2 (23). – С. 40-46.
2. Бондаренко Г. В. Енергетична безпека як визначальна складова економічної незалежності України / Г. В. Бондаренко, В. О. Щерба. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N152/N152p098-108.pdf
3. Гарантування енергетичної безпеки: аналітичний матеріал ДП «НАЕК Енергоатом». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.energoatom.kiev.ua/ru/about/strategy/guaranteeing_energy_security
4. Дзяди́кевич Ю. В. Шляхи гарантування енергетичної безпеки України / Ю. В. Дзяди́кевич // Інноваційна економіка: Науково-виробничий журнал. – 2014. – № 3. – С. 25-30.
5. Економічна енциклопедія: у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Видав. центр «Академія», 2000. – Т. 1: А-К. – 503 с.
6. Енергетична безпека України: чинники впливу, тенденції розвитку / За ред. Ковалка М. П., Шидловського А. К., Кухаря В. П. – К.: НАНУ, АТ «Енергозбереження», 1998. – 160 с.
7. Енергетична стратегія України на період до 2030 р.: [розпорядження Кабінету Міністрів України: офіц. текст: за станом на 24.07.2013 р. № 1071-р]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>

8. Забезпечення енергетичної безпеки / Рада національної безпеки і оборони України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К. – НІПМБ, 2003. – 264 с.
9. Ковалко М. П. Розвинута енергетика – основа національної безпеки України. Аналіз тенденцій і можливостей / М. П. Ковалко, О. М. Ковалко. – К.: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 104 с.
10. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування; Кер. проекту В. М. Геєць. – К.: Логос, 1999.
11. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [наказ Міністерства економіки України: офіц. текст: за станом на 02.03.2007 р. № 60]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/documents>
12. Міжнародне енергетичне агентство. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.iea.org/subjectqueries/keyresult.asp>
13. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян / монографія. – К.: КВЦ, 1999. – 464 с.
14. Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі України: дис. ... канд. юрид. наук / М. А. Новицький. – Ірпінь: 2005. – 233 с.
15. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття / За редакцією А. К. Шидловського, М. П. Ковалка / НАН України; Підприємство «Укренергозбереження». – Київ: Укр. енциклопедичні знання, 2001. – 400 с.
16. Плачков І. В. Енергетика: історія, сучасність і майбутнє / І. Плачков, С. Г. Плачкова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5/part-4/section-1>
17. Пріоритетні напрями удосконалення державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки України: аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1753>
18. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: [закон України: офіц. текст: за станом на 08.02.1995 № 39/95-ВР із змінами та доп., внесеними Законом України від 26.10.2014 р.]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/39/95>
19. Про електроенергетику: [закон України: офіц. текст: за станом на 16.10.1997 р. № 39/95-ВР із змінами та доп., внесеними Законом України від 16.07.2015 р.]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/575/97>
20. Про надра: [закон, кодекс України: офіц. текст: за станом на 27.07.1994 р. № 132/94-ВР із змінами та доп., внесеними Законом України від 01.01.2016 р.]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/132/94>
21. Про нафту та газ: [закон України: офіц. текст: за станом на 12.07.2001 р. № 2665-III із змінами та доп., внесеними Законом України від 12.07.2015 р.] // Відомості Верховної Ради України від 14.12.2001. – 2001. – № 50. – Ст. 262.
22. Про основи національної безпеки України: [закон України: офіц. текст: за станом на 19.06.2003 р. із змінами та доп., внесеними Законом України від 07.08.2015 р.]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
23. Про трубопровідний транспорт: [закон України: офіц. текст: за станом на 15.05.1996 р. № 192/96-ВР із змінами та доп., внесеними Законом України від 28.12.2015 р.]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/192/96>
24. Про функціонування паливно-енергетичного комплексу в особливий період: [закон України: офіц. текст: за станом на 02.11.2006 № 307-V із змінами та доп., внесеними Законом України від 05.12.2012 р.]. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/307-16>
25. Прокіп А. В. Гарантування енергетичної безпеки: минуле, сьогодення, майбутнє: [монографія] / А. В. Прокіп. – Львів: ЗУКЦ, 2011. – 154 с.
26. Сендеров С. М. Методические аспекты индикативного подхода к оценке уровня энергетической безопасности страны и ее регионов / С. М. Сендеров // International conference «Energy of Moldova – 2012. Regional aspects of development» October 4-6, 2012. – Chisinau, Republic of Moldova. – С. 522-528.
27. Сердюченко О. В. Законодавчі аспекти забезпечення енергетичної безпеки держави / О. В. Сердюченко // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 1. – С. 214-218.
28. Система економічної безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н, проф., заслуженого економіста України Сухокурова А. І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.
29. Стратегія національної безпеки України [Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р.】 // Офіційний вісник Президента України від 03.06.2015. – 2015 р. – № 13. – С. 50. – Ст. 874.
30. Шевцов А. І. Енергетична безпека України: стратегія та механізми забезпечення / А. І. Шевцов, М. Г. Земляний, А. З. Дорошкевич / За ред. А.І. Шевцова, Дніпропетровськ: Пороги, 2002. – 264 с.
31. Энергетическая безопасность: сущность, основные проблемы, методы и результаты исследований: открытый семинар «Экономические проблемы энергетического комплекса» под рук. проф., д.э.н. Некрасова А. С. – М., 2011. – 91 с.

Светличная В.Ю.

Харьковский национальный университет имени А.Н. Бекетова

Рубанка В.Н.

Госэнергонадзор, г. Киев

ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ: ОПРЕДЕЛЕНИЕ СУЩНОСТИ, ПОИСК СПОСОБОВ МИНИМИЗАЦИИ РИСКОВ, ЭФФЕКТИВНАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ МЕР ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Аннотация

Исследуются вопросы определения сущности понятия «энергетическая безопасность», соотношения понятий «угрозы» и «риски». Освещается перечень угроз и рисков отечественного энергетического сектора экономики. Анализируются аспекты законодательного и институционального обеспечения государственной политики в сфере энергетической безопасности Украины. Раскрывается перечень индикаторов оценки энергетической безопасности. Обобщаются основные меры обеспечения энергетической безопасности.

Ключевые слова: энергетика, энергетическая безопасность, глобализация, угроза, риск, Дерзхенергонадгляд, индикаторы оценки.

Svitlychna V.Yu.

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Rubanka V.M.

Derzhenergonaglyad, Kiev

ENERGY SECURITY: DEFINITION OF ISSUES, FINDING WAYS TO MINIMIZE THE RISK, EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE SOFTWARE

Summary

The problems of defining the essence of the concept of «energy security», the relationship between the concepts of «threat» and «risk». Illuminates the list of the threats and risks of the domestic energy sector. Analyzed aspects of the legislative and institutional support of the state policy in the sphere of energy security of Ukraine. It expands the list of indicators to assess energy security. Summarizes the basic measure of energy security.

Keywords: energy, energy security, globalization, threat, risk, Derzhenergonaglyad, evaluation indicators.